

LA NIT DE SANT JOAN

LA FESTA DE SANT JOAN

La festa de Sant Joan Baptista és una de les més antigues del santoral cristià i, a l'igual que esdevé amb el Nadal i amb la Nativitat de la Mare de Déu, en ella es commemora el naixement del sant i no pas la mort com és habitual a la resta del santoral.

Els evangelis expliquen que Sant Joan Baptista¹ era cosí de Jesús i, concretament l'evangeli de Sant Lluc, puntualitza que l'arcàngel Gabriel va anunciar als pares de Joan, Zacaries i Elisabet, el naixement del seu fill, sis mesos abans que el de Jesús, dins del mateix any. És per això que aquesta festa es celebra el 24 de juny, just sis mesos abans del Nadal.

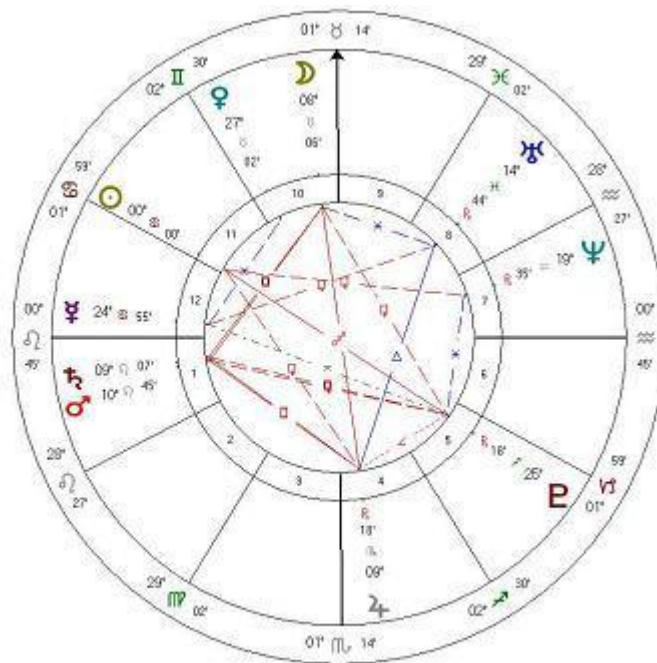

Segons la tradició, sembla que Sant Joan era fuster i treballava al taller del seu oncle Sant Josep. Un dia van discutir per una sardina que havien de compartir per esmorçar i Sant Joan, enutjat, va obrir una altra fusteria unes portes més enllà de la del seu oncle però, per no fer-li la competència, es va especialitzar a fer mobles, mentre Sant Josep feia altres feines. Aquesta és la raó per la qual Sant Joan ha estat tradicionalment patró dels fusters i d'altres oficis relacionats amb la fusteria, i molt especialment dels ebenistes.

¹ Imatge. Sant Joan Baptista **Vers l'any 1400** Ivori amb restes de policromia. 26 x 9,5 x 7,5 cm
Procedència desconeguda. Museu Episcopal de Vic

Amb el pas dels anys, donat que aquesta festa gairebé coincideix amb el solstici d'estiu (21 de juny), aquesta celebració cristiana va anar adoptant tota una sèrie de costums populars festius derivats dels ritus pagans en honor del sol, que es caracteritzen per l'exaltació de la

Puerta de San Juan
 Natal Chart [13]
 21 Jun 2006
 8:25:52 am AST +4:00
 Caracas, VEN
 10°N30' 06.6"W56°
 Generació:
 Pàgodes
 Placodes
 A6666666
 R0000000
 rectificada

vida i de l'amor, de manera que aquests costums ancestrals van anar substituïnt els de caire religiós. La gran majoria d'aquest ritus pagans provenen de la cultura grega i d'altres pobles d'Orient, posteriorment adaptats (o modificats, segons els casos) per la cultura romana.

Examinarem tot seguit un bon grapat de costums, tradicions i creences populars relacionats amb la nit de Sant Joan i per a major claredat les agruparem en quatre blocs, segons quin siga l'element genèric més característic.

LA NIT DE SANT JOAN, NIT D'AMOR

Són diverses les tradicions que relacionen aquesta nit amb els afers amorosos, però gairebé totes elles coincideixen en que tan bon punt els rellotges toquen les dotze de la mitjanit és el moment més apropiat per a consultar Sant Joan sobre les coses més variades del nostre futur i molt especialment les de caire sentimental. Abans de formular la pregunta, però, cal dir:

”Sant Joan Baptista
 apòstol i evangelista
 per la virtut que Déu us ha donat
 contesteu-me en veritat
 el que us serà preguntat”.

Observem que la tradició popular identifica -erròniament- en aquests versos Sant Joan Baptista amb Sant Joan Evangelista, però anem a

veure com es pot obtenir la resposta de Sant Joan, què és el que ací més ens interessa.

Cal penjar una clau d'un fil de color roig i aquest fil s'ha de prémer entre les pàgines del llibre de l'evangeli de Sant Joan. Si la clau resta quieta, la resposta a la pregunta és negativa, però si la clau roda, la resposta és afirmativa.

Una altra creença diu que les xiques fadrines que al punt de la mitjanit de Sant Joan es miren en un espill, estant ben a les fosques, hi veuran reflectida la figura del qui serà el seu marit.

I encara hi ha una altra de caire oníric i també adreçada a les xiques fadrines. Sembla que si es posen tres ametlles ensucrades (d'aquelles dites de casament) sota el coixí del llit a les dotze de la nit, en anar a dormir somnaran amb el xic amb qui es casaran.

No totes les creences que relacionen directament Sant Joan amb l'amor s'esdevenen a la mitjanit, ja que n'hi ha alguna que funciona a plena llum del dia. Mireu sinó aquesta: les fadrines han de tirar tres paperets enrotllats, als quals hauran escrit els noms de tres fadrins que els agraden, dins d'un recipient d'aigua exposat al sol del migdia de Sant Joan. El primer paper a desenrotllar-se indicarà amb qui es casaran. Aquest sistema presenta l'avantatge que com cada fadrina ha d'escriure la seua terna de candidats, pot assegurar-se un resultat prou satisfactori.

No he pogut trobar, malgrat que ho he intentat obstinadament, mètodes de promoció amorosa per a ús de fadrins mascles. En conseqüència, el meu consell és que s'obliden de Sant Joan i procuren espavilar-se pel seu propi compte.

VIRTUT DELS VEGETALS PER SANT JOAN

Des de temps molt remots s'ha cregut que la virtut de les herbes està directament relacionada amb la força i la durada de la seua exposició a l'acció del sol. Conforme s'acosta la nit de Sant Joan, en la qual es celebra el solstici d'estiu, la virtut de les herbes ha anat augmentant en la mesura que s'ha anat fent més llarg el dia. A partir d'aquesta data el dia anirà minvant i, amb ell, la virtut de les plantes. La conseqüència lògica és que la mitjanit de Sant Joan és el moment de l'any en què els vegetals tenen més virtut.

Generalitzant aquest raonament, hi ha la creença que al bon punt de la mitjanit de Sant Joan totes les herbes cobren virtut guaridora i que només fregant qualsevol part danyada del cos amb la primera herba que trobarem, sanarà d'aquesta malaltia.

També la nit de Sant Joan les herbes adquireixen poder protector contra els mals esperits. Per això hi ha d'antic entre la gent del camp el costum de sortir a buscar herbes ben aromàtiques, amb les quals fan una creu que pengen a la porta de casa per tal que els garde dels mals averanys. La creu de l'any anterior què, en bona lògica, estarà ben saturada de tots els mals que haurà arplegat durant tot un any, cal cremar-la a la foguera.

Entre les moltes creences relacionades amb aquesta nit cal esmentar que els antics romans sortien al punt i hora de la mitjanit per tal de recollir la planta anomenada berbena, la qual consideraven que els hi portava tota mena de ventures i riqueses. Hom creu que d'aquest costum ancestral ha derivat la paraula "verbena", amb la qual es designa la festa o revetlla d'aquesta nit.

Els aficionats a l'elaboració de ratafies i d'altres licors casolans que són ben típics de les nostres terres, saben molt bé que és la nit de Sant Joan quan han de collir les nous i les herbes aromàtiques necessàries per a l'elaboració d'aquests licors, ja que d'aquesta manera s'asseguren l'òptima qualitat del producte.

Una altra mostra de la relació dels vegetals amb la nit de Sant Joan són les anomenades enramades que antigament es feien amb flors i brancatges de tot tipus, que en aquesta època de l'any presentaven el seu aspecte més ufanós i que eren utilitzades per al millor guarniment i decoració dels espais de celebració d'aquesta festa.

No és d'estranyar que, amb totes aquestes connotacions vegetals, Sant Joan haja estat considerat el sant patró d'una sèrie d'oficis més o menys relacionats amb els vegetals, tals com els llenyataires, els carboners, els herbaire, els venedors de llegums, etc.

LA NIT DE SANT JOAN I L'AIGUA

Durant la nit de Sant Joan també és creença molt estesa que les aigües cobren certes virtuts especials, que són exclusives d'aquest moment de l'any. Les xiques fadrines tenen l'oportunitat d'augmentar la seua bellesa si, en tocar la mitjanit, procedeixen a rentar-se la cara mentre reciten l'estrofa:

“Sant Joan Baptista,
apòstol i evangelista,
per la virtut que Déu us ha donat
feu-me tornar més bella que l’any passat”.

També es creu que moltes mals i ferides poden guarir-se o millorar notablement, si es renten ben bé al punt de la mitjanit.

Sembla també que aquesta nit és la millor de l’any per a trobar corrents d’aigua subterrània. És per això que, només tocar la mitjanit, els saurins sortien de casa amb la seua vareta d’avellaner o el seu pèndol a la recerca de pous i mines, totalment convençuts que els pronòstics fets aquesta nit mai no fallaven.

Als indrets costaners, com és el cas del nostre Castelló, encara perviu el costum d’anar a la platja la nit de Sant Joan per tal de prendre el bany, amb la confiança d’obtenir abundant proveïment de salut i bona ventura per tot l’any:

“Bany de Sant Joan,
salut per tot l’any”

A propòsit d’aquest bany puc dir, per experiència pròpia, que això de ficar-se dins la mar enmig de la negror de la mitjanit produeix una sensació que, personalment, associo molt més a les bruixes que no pas als sants, sensació que encara resulta més accentuada si coincideix amb la lluna nova. De tota manera, i a la vista dels beneficis que presumiblement pot reportar, em guardaré molt de posar en qüestió la gran rendibilitat d’aquests banys en la foscor.

Com una extensió més de la gràcia i virtut atribuïdes a l’aigua en la nit de Sant Joan, també es suposava que la rosada de la matinada obrava tota mena de miracles curatius i vivificadors. Per exemple, era cosa totalment assumida que rentar-se els ulls amb l’aigua de la rosada enfortia la vista.

Una altra aplicació ben prodigiosa consisteix a fregar-se la cara amb pàmpols de vinya molls de rosada, amb la qual cosa aconseguirem fer desaparèixer totes les berrugues i impureses, de forma que la nostra pell ens restarà llisa i fina.

LES FOGUERES I FOCS D'ARTIFICI EN LA NIT DE SANT JOAN

Un dels costums més estesos i potser el més característic de la nit de Sant Joan és l'encesa de fogueres. Com una derivació d'aquest costum també es va estendre el d'enlairar coets i cremar focs d'artifici.

El foc és l'element d'immolació per excel·lència, però també té la qualitat de regenerar i de convertir la forma caduca i vella en nova i jove. Aquest es el principal significat de les fogueres de Sant Joan: la voluntat de regeneració, de purificació i de fertilitat. És per això que hi ha la creença tradicional que qui salta el foc de Sant Joan té la salut assegurada per tot l'any. També manifesta el caràcter fertilitzador la creença que els fadrins no són aptes per a casar-se fins que no han saltat, com a mínim, set focs de Sant Joan. I pel que respecta a la purificació, es creu que el foc de Sant Joan espanta els éssers malèfics que infesten l'aire, i d'ací s'origina el costum d'afegir llenya verda al foc, per tal que faça bona cosa de fum que, en escampar-se, ens guardarà de mals esperits, bruixes i diables.

Antigament, al camp, a molts llocs cremaven les restes de la collita de l'any anterior com a bon auguri per a la de l'any present. A les ciutats i viles aquest costum pren una altra forma, i el que es llença al foc són estris i mobles vells, amb l'esperança i el propòsit d'iniciar millor i amb més prosperitat el nou temps que s'acosta.

La celebració popular de la nit de Sant Joan és una tradició estesa a la pràctica totalitat del nostre país, tot i que amb diversa intensitat a les diferents comarques. A Alacant, per exemple, s'ha mantingut aquesta tradició ininterrompudament i les fogueres de Sant Joan s'han constituït en el motiu central de la seua festa major. A la nostra comarca de la Plana, la tradició de les fogueres de Sant Joan s'havia perdut gairebé totalment, però va ser recuperada a final de la dècada dels 70 per iniciativa d'alguns grups excursionistes i altres entitats cíviqes. En l'actualitat aquesta tradició està totalment recuperada a Castelló i és una de les celebracions populars amb una més massiva participació.

Com que la popularitat de les fogueres de Sant Joan arriba a totes les terres de parla catalana, s'ha volgut simbolitzar la germanor dels pobles i la unitat de la llengua amb la flama del Canigó. Aquesta flama prové d'una foguera encesa la nit del 22 de juny al cim d'aquesta mítica muntanya pirinenca (on, segons la tradició, va nàixer la nostra llengua) i des d'allí és portada a tots els racons del domini lingüístic (incloses les illes Balears i Pitiuses) per tal d'encendre les respectives fogueres. A Castelló va ser el Centre Excursionista la primera entitat que des de 1978 va organitzar la rebuda de la flama del Canigó, què era portada des de Reus amb avioneta o bé per carretera. Des de l'aeròdrom eixia una caravana de vehicles que portava la flama a diversos pobles de la comarca.

La Federació Colles de Castelló convoca tots els anys a participar, a les fogueres de Sant Joan. Fem que la nostra platja torne a ser un enfilall de focs què, amb les virtuts de regeneració i purificació que la tradició atribueix a les fogueres, tinga efectes benèfics sobre aquesta mateixa línia de costa tan necessitada precisament de regeneració i purificació, davant l'amenaça de l'especulació urbanística i la construcció esbojarrada dels nostres dies.

No em negareu que seria un magnífic regal per part de Sant Joan si volgués fer alguna cosa en favor d'això. Jo, per si de cas, penso demanar-ho així en el moment de saltar la foguera.

Albert Sánchez-Pantoja